

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І
ЗВ'ЯЗКУ

Факультет бізнесу і соціальних комунікацій
Кафедри Міжнародних відносин,
суспільних комунікацій та ІТ-права

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
з дисципліни
«СОЦІОЛОГІЯ»

для студентів 061 «Журналістика», 054 «Соціологія»
галузі знання 06 «Журналістика», 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Одеса ДУІТЗ – 2023

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Соціологія»
для студентів спеціальності 061 «Журналістика», 054 «Соціологія» галузі
знань 06 «Журналістика», 05 «Соціальні та поведінкові науки»/

Укладач: д. політ. н. Кокорєв О.В., д. ю. н. Бойчук А.Ю., – Одеса: ДУІТЗ,
2023. – 22 с.

Рецензент: Коляда-Березовська Т.Ф., к. філол. н., доцент

Розглянуто та затверджено на засіданні
Кафедри Міжнародних відносин,
суспільних комунікацій та ІТ-права
Протокол № 13 від 03.07. 2023 р.

ЗМІСТ

1	Предмет, структура і функції соціології.	4
2	Соціальна структура і соціальна стратифікація.	7
3	Соціальні групи та організації.	10
4	Соціальна взаємодія.	13
5	Соціальні інститути.	16
6	Культура як соціальний феномен.	19
7	Список літератури.	21

1 ПРЕДМЕТ, СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ СОЦІОЛОГІЇ

Соціологія, як і будь-яка інша наука, є системою знань про свій власний предмет. Сам предмет науки визначається, по-перше, змістом свого об'єкта, а по-друге, - специфікою особливого бачення значимих для цієї науки сторін об'єкта. Об'єктом соціології є сама соціальна реальність, яка включає в себе всю сукупність соціальних відносин в суспільстві. При цьому соціальна реальність, з одного боку, - об'єктивна (це самі люди, які взаємодіють один з одним), але з іншого - ідеальна, оскільки вчинки людей визначаються суб'єктивним значенням, яке на колективному рівні перетворюється на групову, так звану інтерсуб'єктивну свідомість. А, крім того, під час своєї взаємодії люди утворюють колективи різних рівнів. Таким чином, можна стверджувати, що соціальна реальність диференціюється як якісно, так і кількісно.

Соціологія - це наука про суспільство як цілісну систему, про окремі соціальні інститути, спільності та процеси, взяті в їх системній якості.

У методологічному відношенні можна виділити два принципово відмінні підходи до аналізу суспільства: пояснення та розуміння (відповідно парадигми «соціальних фактів» і «соціальних дефініцій»). Перший підхід у своїй суті спрямований на виявлення залежностей між змінними станами тих чи інших соціальних явищ і процесів, які трактуються як соціальні факти. Вважається, що існують такі чисті види тлумачення залежностей: каузальне (причинне), функціональне (корисність для цілісності соціального організму), діалектичне (наслідок конфліктної взаємодії) та цільове (опосередкованість кінцевими цілями). Таким чином, фундаментальним завданням цього напряму є побудова ланцюгів залежностей, що мають у результаті системну якість.

Будь-яка наука прагне побудувати сукупність теорій, пояснювальних конструкцій, що визначають характер закономірностей предмета, що досліджується. Соціологія як наука включає у свій склад комплекс теорій, які різняться характером методологічних принципів, широтою і глибиною розгляду соціальних феноменів, тобто з метою теоретичного узагальнення. З точки зору американського соціолога Р.К. Мертон, існують три рівні організації соціологічного знання. Перший - загальносоціологічний рівень – включає фундаментальні теорії, які виявляють найзагальніші питання розвитку та функціонування суспільства, принципи побудови більш приватних теорій. У рамках самого фундаментального знання виділяють два загальнотеоретичні рівня – макросоціологічні та мікросоціологічні теорії, що різняться по предмету аналізу: суспільство або міжособистісна (мікрогрупово) взаємодія. У свою чергу, як ми потім побачимо, весь навчальний курс пронизуватимуть два загальнотеоретичні підходи – структурно-функціональний та конфліктологічний.

Разом з тим, окремі найважливіші явища та процеси потребують особливої концептуалізації, оскільки їм недостатньо загальнометодологічного підходу. Саме тому виникла потреба у теоріях середнього рівня - галузевому соціологічному знанні. Відповідно до названої потреби виникли спеціалізовані теоретичні напрями: економічна, політична соціологія, соціологія культури, особистості, військова соціологія і т.д.

Особливе місце у соціології займає рівень знання конкретних дослідницьких методик, тобто емпірична соціологія. У соціології розроблено найрізноманітніші методи збору та аналізу отриманих даних із широким застосуванням математичних процедур. Фактично стандартний характер набула програма конкретного соціологічного дослідження, а логічний апарат прикладних методик дозволяє не лише побудувати емпірично обґрунтовані висновки, а й перевіряти їхню обґрунтованість.

Таким чином, структура соціології включає, насамперед, комплекс фундаментальних соціальних явищ (а, отже, і їх теоретичне осмислення): соціальні відносини та соціальні інститути; соціальні спільності та групи, соціальну стратифікацію; соціальні системи та суспільство як соціетальну систему; соціокультурний механізм групової згуртованості; соціальні зміни та процеси. До структури соціології входить галузеве знання, а також теоретичні та методичні основи конкретних соціологічних досліджень.

Тестові завдання

1. Як наука соціологія виникла:
 - а) після Другої світової війни,
 - б) у першій половині XIX ст. ,
 - в) у XVIII ст. ,
 - г) у IV-V ст. до зв. е.
2. Що є об'єктом вивчення соціології:
 - а) суспільство,
 - б) природа,
 - в) соціальна група,
 - г) людина.
3. Що є предметом вивчення соціології:
 - а) суспільство як соціальна система,
 - б) «соціальний матеріал», з якого суспільство складається, на базі якого функціонує та розвивається,
 - в) складові суспільство фрагменти,
 - г) соціальні явища, зв'язки та відносини, закони функціонування соціальних об'єктів.
4. У соціологічній концепції Е. Дюркгейма метою суспільного розвитку є:
 - а) наростання солідарності,
 - б) соціальна рівність,
 - в) розвиток особистості,

- г) соціальна справедливість.
5. Напрямок у сучасній соціології, що вивчає стійкі форми організації та регулювання суспільного життя, це:
- а) феноменологічна соціологія,
 - б) соціологія знання,
 - в) інституційна соціологія,
 - г) промислова соціологія.
6. Ким вперше було введено в науковий обіг термін «соціологія»:
- а) М. Вебером,
 - б) К. Марксом,
 - в) О. Контом,
 - г) Г. Спенсером.
7. Що означає поняття «соціологія»:
- а) вчення про суспільство як цілісну систему,
 - б) наука, яка вивчає людину,
 - в) наука, що вивчає окремі соціальні групи товариства,
 - г) наука, яка вивчає систему міжособистісних відносин.
8. Що вивчає сучасна соціологія:
- а) минуле суспільства,
 - б) майбутнє суспільства,
 - в) сучасний стан суспільства з урахуванням його попередніх стадій розвитку;
 - г) сучасний стан суспільства з урахуванням його попередніх стадій розвитку та передбачає можливі варіанти його майбутнього стану.
9. Серед перерахованих функцій знайдіть таку, яку соціологія не виконує:
- а) гносеологічну,
 - б) прогностичну,
 - в) мудрологічну,
 - г) ідеологічну.
10. Яке з наведених нижче суджень найбільше застосовується до того, чим займається загальна (теоретична) соціологія як наукова дисципліна:
- а) вивчення та складання типології громадської думки з найрізноманітніших приводів соціального життя,
 - б) психологія, прикладена до великих і малих груп людей,
 - в) вивчення суспільства загалом і великих соціальних груп без виділення індивідуальних особливостей людей, що входять до них,
 - г) вивчення особливостей поведінки людей у складі великих та малих груп.

2 СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА І СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ

Наявність джерел та причин політичної участі груп зумовлено характером соціальної стратифікації, що виражає відмінності можливостей, прав та обов'язків людей, зумовлених їх приналежністю до конкретних суспільних груп.

Соціальна стратифікація характеризує диференціацію суспільства, що складається під впливом соціально-економічних та інших відносин і зв'язків. На думку В. Парето, соціальна стратифікація, як показник асиметричності суспільних відносин і змінюючись формою, «існувала у всіх суспільствах» і навіть у тих, які «проголошували рівність людей від народження». У цьому зміст стратифікації завжди визначался й досі у взаємодії двох основних соціальних тенденцій: до розшарування населення та його подолання. Як писав соціолог П. Сорокін, «у будь-якому суспільстві за будь-яких часів відбувається боротьба між силами стратифікації та силами вирівнювання».

Ідеї диференціації громадського стану людей мають довгу історію. Так, одним із перших учених, який «мислив у термінах класів» (Поппер), був Платон, який констатував розшарування людей на багатих і бідних і думав, що правильна держава повинна мати іншу диференціацію: чиновників, правителів та воїнів

Ряд вчених, зокрема Р. Парк та Е. Богарадус, інтерпретували стратифікаційні відмінності суто психологічно: чим більше люди відчують симпатію один до одного, тим вони більш соціально близькі, і навпаки, люди, які мають взаємну ворожість і навіть ненависть, соціально віддалені. У. Уорнер визначав стратифікаційні відмінності з урахуванням «репутаційного методу», що передбачає самоідентифікацію громадян, тобто віднесення ними себе до певного шару: вищому прошарку вищого класу, нижчому прошарку вищого класу, вищому прошарку середнього класу, нижчому прошарку середнього класу, вищому прошарку нижчого класу і нижчому прошарку нижчого класу.

В останні роки дослідники звернули увагу на прогресуюче значення відмінностей в освіті людей, релігійної приналежності, а також відмінностей споріднених, етнічних та особливо соціокультурних характеристик. Під впливом культурних орієнтирів серед молоді постійно формуються групи прихильників альтернативним, контркультурним цінностям; ряд традиційних соціальних відмінностей перестав відбиватися на спосіб життя окремих груп (наприклад, багато робітників через підвищення матеріального добробуту стали вести спосіб життя буржуазних верств); в галузі сімейних відносин з'являються форми одностатевих зв'язків, ламаються звичні стандарти поведінки людей, послаблюється прихильність людей до традиційних норм та стандартів класів, верств, сімейних груп. Причому такі тенденції стійко корелюють із низкою тенденцій політичного життя, наприклад, із розширенням форм індивідуальної політичної участі,

ослабленням партійної ідентичності, зростанням підтримки незалежних політичних діячів тощо.

Тестові завдання

1. Поняття соціальної структури пов'язане з розглядом суспільства як:
 - а) соціальної групи,
 - б) соціально-культурної реальності,
 - в) соціальної спільності,
 - г) соціальної системи.
2. Соціальна структура характеризується
 - а) горизонтальною впорядкованістю,
 - б) вертикальною впорядкованістю,
 - в) горизонтальною та вертикальною впорядкованістю,
 - г) відсутністю упорядкованості.
3. Співвідношення працівників молодого та передпенсійного віку у трудовому колективі характеризує його:
 - а) соціально-демографічну структуру,
 - б) соціально-класову структуру,
 - в) соціально-професійну структуру,
 - г) соціально-етнічну структуру.
4. Що таке «соціальна спільність»:
 - а) об'єднання людей (природне чи соціальне), яке характеризується загальною ознакою, більш-менш міцними соціальними зв'язками, загальним типом поведінки, умогляду, умо-настрою та цілепокладання;
 - б) певна сукупність людей, які мають загальні природні та соціальні ознаки, об'єднаних загальними інтересами, цінностями, нормами і традиціями;
 - в) об'єднання людей, яке будується на основі офіційних документів: юридичних норм, статутів, правил, службових інструкцій, розпоряджень тощо;
 - г) об'єднання людей, у якому всі члени перебувають у безпосередньому контакті один з одним.
5. Говорячи про соціальну стратифікацію, соціологія по суті описує:
 - а) монолітність суспільства,
 - б) соціальну нерівність,
 - в) поведінку особистості та її мотиваційну структуру,
 - г) найзагальнішу структуру суспільства.
6. Короткочасне скупчення людей, які не мають нічого спільного, крім одночасної фізичної присутності в одному й тому місці, називається:
 - а) клан,
 - б) група,
 - в) натовп,
 - г) черга.

7. Соціальна система характеризується:
- а) соціальною згуртованістю,
 - б) соціальним статусом,
 - в) соціальною структурою,
 - г) соціальним конфліктом.
8. Відзначте вид соціальної групи, що не є малою групою:
- а) дифузна група,
 - б) корпорація,
 - в) асоціація,
 - г) територіальна група.
9. Огюст Конт стверджує, що елементарною структурною одиницею суспільства є:
- а) мала група,
 - б) сім'я,
 - в) рід,
 - г) особистість.
10. Вторинна група грає панівну роль:
- а) у родоплемінній громаді,
 - б) у традиційному суспільстві,
 - в) у суспільстві,
 - г) у формальній організації.

3 СОЦІАЛЬНІ ГРУПИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Створюючи свій соціальний світ, люди керуються культурними стандартами не меншою мірою, ніж законами біологічного виживання. Вони відразу починають будувати асоціації, встановлювати правила спілкування, обміну та підпорядкування. Цей простір – людських взаємодій, відносин, спілкування – стає тим елементом, який створює необхідні умови виникнення соціальних спільностей і груп.

У центрі уваги сучасної соціології знаходиться спільність (асоціація) та основна форма її соціального прояву – масова (групова, колективна) поведінка. Спільність – це сукупність людей, пов'язана схожістю умов життя, єдністю цінностей і норм і спільною діяльністю задоволення спільних потреб. Соціологи, зокрема, виділяють кілька видів соціальних спільностей:

- соціальні групи - сукупності індивідів, взаємодіючих певним чином на основі подільних очікувань кожного члена груп в відношенні інших.

- соціальні категорії - штучно сконструйовані з метою статистичного аналізу спільності людей, які мають схожі характеристики (наприклад, пасажери приміських поїздів, блондинки, що проживають в окремих або комунальних квартирах);

- агрегації - деяка кількість людей, зібраних у певному фізичному просторі та не здійснюють свідомих взаємодій (аудиторія засобів масової інформації, публіка, натовп роззяв);

- страти - соціальні верстви людей, які мають подібні об'єктивні показники за певними критеріями, насамперед – влади, доходу, освіти та престижу (еліта, каста, безробітні тощо);

- класи - великі соціальні групи людей, що володіють або не володіють засобами виробництва, що займають певне місце в системі суспільного поділу праці та характеризуються специфічним способом отримання доходу (експлуататори, що експлуатуються, середній клас);

- соціальні групи - сукупності індивідів, які взаємодіють певним чином на основі очікувань кожного члена груп, що розділяються, щодо інших.

Соціальні групи на відміну інших масових спільностей характеризуються: 1) стійкою взаємодією, що сприяє міцності та стабільності їх існування у просторі та у часі; 2) високим ступенем згуртованості; 3) чітко вираженою однорідністю складу, тобто наявністю ознак, властивих всім індивідам, які входять у групу; 4) входженням у ширші спільності як структурні елементи.

У соціології існує безліч типологій соціальних груп, залежно від різних критеріїв.

Найбільш просте визначення соціальної організації було запропоновано Честором Барнардом. На його думку, організація – це такий вид кооперації людей, який відрізняється від інших соціальних груп свідомістю, передбачуваністю та цілеспрямованістю.

Необхідними умовами соціальної організації є наявність загальної мети (завдання); процедури та правила спільної роботи, необхідні для ефективного виконання поставленого завдання; обов'язковість встановлених правил всім членів організації; зацікавленість членів організації у цьому, щоб «грати у цю гру», тобто приймати запропонований порядок.

Дуже важливо для діяльності організації, щоб ці умови були збалансовані, або будь-який їхній дисбаланс може призводити до зриву її цілей та завдань. Щоб цього не сталося, організація має сприяти розвитку такого специфічного виду діяльності, як управління. Воно, своєю чергою, має бути спрямоване на забезпечення виконання цілей і координацію зусиль учасників організації.

Поняття формальної та неформальної організації ввів у світову соціологію Елтон Мейо, який проводив у 20-30-ті роки хоторнські експерименти у «Вестерн електрик компанії». Вивчаючи вплив різних чинників підвищення продуктивності праці, він дійшов висновку, що у будь-якій компанії чи заводі крім офіційних службових відносин (формальна організація) в людей обов'язково виникають неофіційні дружні відносини (неформальна організація).

Тестові завдання

1. Що таке формальна соціальна група:
 - а) об'єднання людей, які будуються на основі офіційних документів: юридичних норм, статутів, правил, службових інструкцій, розпоряджень тощо,
 - б) стихійно складаються групи, які мають документи, що регламентують їх функціонування,
 - в) об'єднання людей, у яких усі члени перебувають у безпосередньому контакті один з одним,
 - г) такі групи, члени яких вступають у міжособистісні відносини, які опосередковуються приватно-груповими інтересами.
2. Первинні соціальні групи характеризуються особливостями:
 - а) статеві,
 - б) професійно-кваліфікаційними,
 - в) соціально-економічними,
 - г) емоційно-психологічними.
3. Малу соціальну групу від великої відрізняє:
 - а) нестабільність складу,
 - б) стійкість та тривалість функціонування,
 - в) опосередкований характер взаємодії членів,
 - г) формальний контроль.
4. Визначте, яка з наступних соціальних спільностей не є етнічною:
 - а) плем'я,
 - б) нація,

- в) етнос,
 - г) поселенська спільність.
5. Прикордонними соціальними спільнотами є:
- а) елітні групи,
 - б) «золоті комірці»,
 - в) «сині комірці»,
 - г) маргінали.
6. Найбільша кровно-споріднена група людей, пов'язаних єдністю походження, це:
- а) сім'я,
 - б) клан,
 - в) рід,
 - г) плем'я.
7. Мала соціальна група є:
- а) будь-яке короткочасне скупчення людей, у якому вони тим чи іншим чином взаємодіють один з одним,
 - б) сукупність індивідів, пов'язаних між собою кровно-родинними узами,
 - в) деяка кількість людей, які вступають між собою в постійні безпосередні контакти,
 - г) група індивідів, які мають однакові або близькі соціальні статуси.
8. Найважливішою соціальною функцією первинної групи є:
- а) задоволення потреб її членів у спілкуванні,
 - б) вироблення оптимальних норм поведінки,
 - в) успішна соціалізація її членів,
 - г) ефективний поділ праці.
9. У міру переходу від індустріального суспільства до постіндустріального:
- а) збільшується кількість функціонально грамотних людей,
 - б) зростає частка працездатного населення, зайнятого у сервісному секторі,
 - в) посилюється моральний потенціал суспільства,
 - г) підвищується рівень політичної свідомості.
10. Типовим представником малої групи є:
- а) черга у магазині,
 - б) учасники забігу на коротку дистанцію,
 - в) група відвідувачів музею, що супроводжується екскурсоводом,
 - г) нуклеарна сім'я.

4 СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

Первинним елементом соціологічного аналізу, починаючи з М.Вебера, стала соціальна дія, яка має, на його думку, дві сутнісні властивості - усвідомленість і орієнтованість на іншого (інших). Ці якості, власне, і визначають першорядність вивчення мотивів, що відрізняються ступенем раціональності та характером ціннісної орієнтації. Віднесення до цінності тут важливе тому, що тип культури визначає горизонт соціальних цілей для кожного члена будь-якої спільності, а ступінь раціональності вказує на відповідність вибраних коштів мети, що досягається. Однак веберівське трактування соціальної дії мало досить загальний характер, оскільки для Вебера важливо було генералізувати релігійний фактор як визначальний мотив економічної дії. Згодом стало очевиднішим, що соціальна дія визначається цілою системою взаємопов'язаних мотивів, що мають не тільки соціокультурне значення.

Саме американський соціолог Т.Парсонс спробував створити таку системну модель соціальної дії, яка б враховувала всі аспекти системи координат «діюча особа-ситуація». Нагадаємо, що соціальна дія, за Парсонсом, включає: а) дійову особу, б) мету, в) ситуацію, г) нормативну орієнтацію та д) прийняття рішення. В рамках системи дії виділяються чотири первинні підсистеми: підсистема поведінкового організму (функція адаптації), особистісна підсистема (функція ціледосягнення), соціальна підсистема (функція інтеграції) та культурна підсистема (функція підтримки зразка). Чинна особа розглядається вченим як цілеспрямована особистість; елементи ситуації, які вона може контролювати, - ситуаційними умовами, які підконтрольні – засобами. У своїй діяльності актор (діяч) керується цінностями та нормами, які, у свою чергу, задані символічними системами. Мотиваційна орієнтація дійової особи включає, за Парсонсом, чуттєве ставлення до об'єкту (аспект задоволеності), когнітивне визначення ситуації (аспект інтересу дійової особи) та оцінку цілей, коштів, об'єктів з погляду можливих наслідків (аспект відбору). Інакше кажучи, у мотивації задіяні, і змінні індивідуально-особистісного початку (емоції, знання, оцінки особистості), і змінні соціально-групового, передусім, символічного порядку. На думку вченого, актор має зробити в соціальній ситуації п'ять специфічних виборів (згідно модельним змінним): «афективність – афективна нейтральність», «дифузність - специфічність», «універсалізм - партикуляризм», «досягнення - аскрипція», «орієнтація на себе - орієнтація на колектив». Але в такій постановці був власне сенсожиттєвий аспект соціального існування особистості, на що звернули увагу вже представники іншої соціологічної традиції.

Універсальними механізмами соціальної взаємодії є процеси обміну, комунікації, ситуаційної інтерпретації відносин приязні-неприязні, а також власне «драматичної» постановки рольової взаємодії. У соціальній взаємодії відбувається своєрідна зустріч трьох планів соціального життя: макро-, мезо- та мікрорівнів у їхньому ситуаційному поєднанні. Тим самим кожен діяч

вибудовує власну лінію поведінки, виходячи з рольової самоідентифікації, особистісних домагань і загальної оцінки ситуації. Кожна людина прагне максимізувати свої винагороди та мінімізувати витрати, висуваючи ті чи інші ресурси як обмінні цінності. При цьому ключове значення для соціальної взаємодії мають економічні блага, оскільки вони пов'язані із життєзабезпеченням. Разом з тим світ соціокультурних цінностей набагато ширший за власне цілей матеріального плану, тому характер кожної конкретної соціальної взаємодії індексується безліччю смислових відтінків та поведінкових схем.

Тестові завдання

1. Найпростішим проявом соціальних зв'язків виступають:
 - а) соціальні взаємодії,
 - б) соціальні інститути,
 - в) соціальні контакти,
 - г) соціальні відносини.
2. Короткочасні соціальні зв'язки, що легко перериваються, викликані зіткненням людей у фізичному і соціальному просторах - це:
 - а) соціальні дії,
 - б) соціальні контакти,
 - в) соціальні відносини,
 - г) соціальні факти.
3. Початковою та необхідною ланкою формування соціальних взаємодій виступають:
 - а) контакти зацікавленості,
 - б) контакти обміну,
 - в) просторові контакти.
4. Соціальні контакти, в яких проявляються індивідуальні риси особистості або особливості інших соціальних об'єктів, називають:
 - а) контактами зацікавленості,
 - б) контактами обміну,
 - в) просторовими контактами.
5. Залежність для людей, реалізована через соціальне дію – це:
 - а) соціальний процес,
 - б) соціальна спільність,
 - в) соціальний зв'язок,
 - г) соціальний факт.
6. Купівля пасажиром газети у привокзального кіоску є прийомом соціального:
 - а) контакту зацікавленості,
 - б) контакту обміну,
 - в) просторового контакту.

7. Поняття «соціальна дія» вперше запровадив та науково обґрунтував у соціології:
- а) М. Вебер,
 - б) Е. Дюркгейм,
 - в) О. Конт,
 - г) Т. Парсонс.
8. Орієнтація у відповідь на поведінку інших людей є у М. Вебера однією з ознак:
- а) соціальної дії,
 - б) соціального контакту,
 - в) соціального процесу,
 - г) соціального факту.
9. Сукупність взаємодій, що повторюються, співвіднесених одна з одною і проявляються в певній поведінці, називається:
- а) соціальним рухом,
 - б) соціальною зміною,
 - в) соціальним ставленням,
 - г) соціальним процесом.
10. Однією з форм прояву соціальних взаємодій виступають:
- а) відносини,
 - б) ознаки,
 - в) теорії,
 - г) факти.
11. Соціальні відносини, засновані на рівноправному конструктивному діалозі, договірному регулюванні, називаються:
- а) бюрократичними,
 - б) партнерськими,
 - в) патерналістськими,
 - г) фратерналістськими.
12. Соціальні відносини, що характеризуються опікунським, турботливо-батьківським, покровительським стилем, називаються:
- а) бюрократичними,
 - б) партнерськими,
 - в) патерналістськими,
 - г) фратерналістськими.
13. Соціальні відносини, що передбачають суворий поділ ієрархічно упорядкованих ролей, чіткі правила взаємовідносин, називаються:
- а) бюрократичними,
 - б) партнерськими,
 - в) патерналістськими,
 - г) фратерналістськими.

5 СОЦІАЛЬНІ ІНСТИТУТИ

Соціальний інститут – це стійка організаційна структура всередині суспільної системи, яка забезпечує певні напрямки людської життєдіяльності та виконує відповідні своєму призначенню цивілізаційні функції організаційно-управлінського, регулятивно-нормативного характеру.

Кожна установа, незалежно від того, чи це інститут управління, соціального контролю, власності, церква чи сім'я, можна розглядати як структурно - функціональний блок усередині соціальної системи. Він, з одного боку, має відносну самостійність, а з іншого - обов'язково включений в соціальне ціле. Він має власний специфічний зміст та свої особливі функції, цілі та завдання. Але все це, як правило, підпорядковано рішенням тих цільових програм, виконанням яких зайнятий весь соціум загалом.

Процеси інституціоналізації завжди і скрізь становили один із основних напрямків розвитку світової цивілізації. Вони були особливо важливі там, де вимагалось підпорядкувати стихійну вітальну енергію мас нормативним, дисциплінуючим початкам. За допомогою соціальних інститутів норми упорядковувалися, закріплювалися, набували характеру системи. Але найголовнішим було те, що разом з інститутами та офіційними особами, що входять до них, з'являлися спеціальні органи контролю за виконанням нормативних вимог. При цьому інститути мають у своїй більшості надособистий характер і забезпечують нормативно-регулятивний вплив на поведінку індивідів та груп від імені всього соціуму. Т. Парсонс запропонував розрізняти чотири типи соціальних інститутів:

1) реляційні інститути, чи інститути відносин, через які здійснюється соціальна диференціація у суспільстві, розподіл соціальних ролей між суб'єктами;

2) регулятивні інститути, що займаються регуляцією потоків цінностей, їх розподілом;

3) культурні інститути, завдання яких полягає в тому, щоб організовувати духовне життя суспільства;

4) інститути структурної інтеграції, чия мета – захист спільних, колективних інтересів усієї соціальної системи як цілого.

З економічних, політичних, правових, ідеологічних, соціокультурних, виховних інститутів складається "кістяк" соціального тіла локальної цивілізації. І всякі серйозні неполадки та дисфункції, що виявилися на інституційному рівні, загрожують важкими ускладненнями і навіть загибеллю для конкретної цивілізації як цілісності.

Основними функціями, що виконуються соціальними інститутами, є:

1) відтворення соціальних відносин певного типу, організація економічного, політичного, соціокультурного життя громадян;

2) нормативна регуляція індивідуального та групового наказу соціальних суб'єктів;

3) забезпечення комунікації, інтеграції, зміцнення соціальних зв'язків;

4) накопичення, збереження та передача соціального досвіду від покоління до покоління.

Усі ці функції підпорядковані одній головній меті - підтримувати громадський організм у стані стабільного порядку та високої життєздатності.

Тестові завдання.

1. Під соціальним інститутом розуміють:

а) об'єднання людей, що створюється ними для задоволення певної сукупності особистих і соціальних потреб,

б) організаційну форму тієї чи іншої соціальної системи, що впорядковує сукупність відносин між людьми,

в) навчально-виховну організацію, в якій члени товариства проходять процес вторинної соціалізації та беруться до майбутньої діяльності в рамках формальних організацій,

г) стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, установок, що регулюють взаємодію людей у певній сфері суспільної життєдіяльності та організують їх у систему ролей та статусів.

2. Соціальний інститут – це:

а) штучно-цільова освіта,

б) культурно-історична освіта,

в) локально-випадкова освіта,

г) професійно-орієнтована освіта.

3. Соціальна організація – це:

а) штучно-цільова освіта,

б) культурно-історична освіта,

в) локально-випадкова освіта,

г) професійно-орієнтована освіта.

4. Прикладом соціальної організації є:

а) банківська система,

б) Збройні сили України,

в) студентський волонтерський рух.

5. Розташуйте по порядку основні етапи процесу інституціалізації:

а) створення системи статусів та ролей,

б) закріплення соціальних норм і процедур,

в) поява потреби,

г) проведення процедур,

д) постановка мети

е) розробка соціальних норм,

ж) встановлення системи санкцій.

6. Термін «інтерація» означає:

а) міжнародні відносини,

- б) соціальні відносини,
 - в) соціальна взаємодія,
 - г) процес встановлення способу комунікації.
7. Найважливішою умовою соціальної взаємодії П. Сорокін вважає:
- а) наявність відповідної мотивації,
 - б) наявність двох або більше індивідів, що зумовлюють поведінку та психічне переживання один за одного,
 - в) наявність взаємної зацікавленості,
 - г) наявність взаємної вигоди.
8. Найбільш загальною основою виникнення взаємодії вважається:
- а) наявність спільних інтересів у суб'єктів взаємодії,
 - б) регулярне поєднання в просторово-часовому континуумі,
 - в) єдина лінгвістична база спілкування,
 - г) приналежність до однієї й тієї соціальної групи.
9. Ідея про необхідність революційного перетворення соціальних відносин становить головний висновок:
- а) позитивізму,
 - б) історичного матеріалізму,
 - в) розуміння соціології,
 - г) соціологічного реалізму.
10. Відповідно до концепції М.Вебера, соціальними діями, найбільшою мірою визначальними послідовну раціоналізацію життя, є:
- а) целераціональні,
 - б) ціннісно-раціональні,
 - в) традиційні,
 - г) афективні.

6 КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Культура є одним з найбільш важливих і складних соціальних феноменів, який значно впливає на різні аспекти життя суспільства і його членів. Вона втілює собою сукупність знань, цінностей, переконань, норм поведінки, традицій та звичаїв, які передаються з покоління до покоління та визначають способи взаємодії та функціонування суспільства.

Важливі аспекти культури як соціального феномену:

1. Ідентичність та приналежність: Культура сприяє формуванню колективної та індивідуальної ідентичності. Вона поєднує людей із загальними цінностями, мовою та традиціями, створюючи відчуття приналежності до певної соціокультурної групи.

2. Норми та цінності: Культура встановлює норми поведінки та цінності, які визначають, що вважається правильним чи неправильним, допустимим чи недопустимим у даному суспільстві. Ці норми регулюють міжособистісні відносини, спосіб життя та взаємодію з навколишнім світом.

3. Комунікація та мова: Мова є основним засобом комунікації та передачі культурної спадщини. Через мову передаються знання, ідеї, історії та світогляд, що сприяє збереженню та поширенню культури.

4. Мистецтво та символи: Мистецтво та символи втілюють культурні цінності та ідеали. Література, живопис, музика та інші форми мистецтва є не тільки джерелом естетичної насолоди, а й способом вираження культурних та соціальних ідентичностей.

5. Технології та матеріальна культура: Культура також відображається в технологіях та матеріальній культурі. Продукти людської творчості, від архітектури до інструментів, відображають рівень розвитку та культурні особливості суспільства.

6. Еволюція та зміна: Культура динамічна і постійно еволюціонує під впливом змінних обставин, технологій, контактів з іншими культурами та суспільних процесів. Цей процес зміни може бути як позитивним, так і негативним, і він може спричинити збереження цінностей або їх втрату.

7. Культурний плюралізм: Сучасний світ стає все більш глобальним і культурний плюралізм стає все більш значущим. Це означає співіснування різних культур в одному суспільстві, що може бути джерелом збагачення, так і викликом для суспільства.

Культура є рушійною силою розвитку суспільства, формування його цінностей та ідентичності. Вона відіграє важливу роль у формуванні поведінки людей, їх поглядів на світ, сприяє соціальній інтеграції та забезпечує стійкість суспільства у довгостроковій перспективі.

Тестові завдання

1. Як часто називають культуру:
 - а) «друга природа»,
 - б) «перша природа»,
 - в) «батьківщина людини»,
 - г) «батьківщина особистості».
2. Процес передачі культури від однієї групи іншій, у тому числі від одного покоління іншому отримав назву:
 - а) аккультурації,
 - б) асиміляції,
 - в) акумуляції,
 - г) акомодатії.
3. Процес взаємного впливу культур, коли під час прямого контакту засвоюються технології, зразки поведінки, цінності чужої культури, називається:
 - а) асиміляція,
 - б) культурна диференціація,
 - в) акультурація,
 - г) культурний конфлікт.
4. Якого рівня культури немає:
 - а) висока культура,
 - б) масова культура,
 - в) традиційна культура,
 - г) вертикальна культура.
5. Який науковий соціологічний підхід представляє культуру, як інтегративну якісну характеристику будь-яких форм і результатів (продуктів) людської активності, що задає її межі, що визначає її можливості і надає їй сенс і значимість в очах соціалізованих у ній суб'єктів:
 - а) ціннісний підхід,
 - б) діяльнісний підхід,
 - в) предметний підхід,
 - г) символічний підхід.
6. До функцій культури в суспільстві не належить функція:
 - а) інтегративна,
 - б) аксіологічна,
 - в) пізнавальна,
 - г) комунікативна.
6. Моральні імперативи, вимоги певної поведінки, засновані на прийнятих у суспільстві уявленнях, про належне і недозволене, це норми:
 - а) естетики,

- б) права,
 - в) моралі,
 - г) релігії.
7. Хто з вчених вперше розмежував поняття «культура» та «цивілізація»:
- а) Ф. Ніцше,
 - б) О. Шпенглер,
 - в) М. Данилевський,
 - г) Ваш варіант
8. Багатозначне поняття, що означає: певний рівень суспільного розвитку матеріальної та духовної культури суспільства; період розвитку суспільства, після варварства; конкретний культурно-історичний тип розвитку суспільства:
- а) еволюція,
 - б) акультурація,
 - в) інституціоналізація,
 - г) цивілізація.
9. Які з наведених теорій належать до концепцій «занепаду культури»:
- а) теорія культурно-історичних типів М.Я. Данилевського,
 - б) теорія соціокультурних суперсистем П.О. Сорокіна,
 - в) теорія А. Тойнбі,
 - г) теорія Ф. Тьонніса про протиставлення громади та суспільства,
 - д) теорія культурних смислів О. Шпенглера,
 - г) Ваш варіант.
10. Зміна ролі науки в суспільстві, формування нового духовного образу людини - характерна риса модернізації:
- а) економічної,
 - б) соціальної,
 - в) політичної,
 - г) духовної.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барвінський А. О. Соціологія. Курс лекцій / А. О. Барвінський. – Київ : ЦНЛ, 2005. – 327 с. – 966-8365-96-8.
2. Курчаба Т. Соціологія : навч.-метод. посіб. / Тетяна Курчаба. – Львів: ПП Сорока Т. Б., 2015. – 183 с. – 978-966-2598-45-2.
3. Примуш М. В. Загальна соціологія : навч. посіб. / М. В. Примуш. – Київ : Професіонал, 2004. – 590 с. – 966-8556-39-9.
4. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навч. посіб. / Є. В. Сірий. – Вид. 3-тє, випр. і доп. – Київ : Атіка, 2009. – 491 с. – 978-966-326-2-321-2.

5. Стан сучасного українського суспільства: цивілізаційний вимір / За наук. ред. М.О. Шультги. - Київ: Інститут соціології НАН України, 2017. - 198 с.

6. Степаненко В.П. Громадянське суспільство: дискурси і практики / Віктор Степаненко. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. — 420 с.

7.Інноваційні методики соціальної роботи : метод. рек. до самост. роботи для здобувачів вищої освіти спец. 231 "Соц. робота" / М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т ; [уклад.: О. М. Котикова, М. І. Радченко]. — Київ : НАУ, 2021. — 79, [1] с. : табл. — Бібліогр. наприкінці тем

8.Купенко, Олена Володимирівна. Соціальна робота: від теорії до практики : навч. посіб. : [для студентів спец. "Соц. робота"] / О. В. Купенко ; М-во освіти і науки України, Сум. держ. ун-т. — Суми : Сумський державний університет, 2020. — 191 с. : іл., табл. — Бібліогр.: с. 184-191

9.Николаєва, Валентина Іванівна. Державне управління системою соціальної роботи в умовах транзитивного суспільства: європейський досвід та українські реалії / В. І. Николаєва ; Донец. держ. ун-т упр. — Київ : Халіков Р. Х., 2020. — 445 с. : іл., табл. — Бібліогр.: с. 395– 436.

10.Основи професійної майстерності в соціальній сфері : навч.-метод. посіб. [для студентів програми "Соц. допомога", галузі знань "Соц. робота" / авт.-упоряд. Опалюк Т. Л.]. — Кам'янець-Подільський : Ковальчук О. В., 2021. — 205 с. : іл., табл. — Бібліогр.: с. 201–205.

11.Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи / [І. В. Албул та ін.]. — Умань : Жовтий, 2015. — 200 с. — Біблогр. наприкінці глав